

การมีส่วนร่วมในการศึกษาแนวทางการแปรรูปผ้าไหม
เพื่อเพิ่มมูลค่าผลิตภัณฑ์สู่สากล
กรณีศึกษาชุมชนในอำเภอบุณฑริก จังหวัดอุบลราชธานี
The Cooperation for Study in Silk Processing
to Add Value of the Products to Become International :
Case Study of Buntharik District, Ubonratchathani

สุพัตรา โปธิสาร¹

Supattra Phothisarn¹

ชลชญา ศรีไชย²

Chonchaya Sornchai²

ทำวิจัยเมื่อ พ.ศ. 2559

Email : Supattra_pts@hotmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาแนวทางการแปรรูปผ้าไหมโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน งานวิจัยครั้งนี้เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ กลุ่มผู้ให้ข้อมูล คือ กลุ่มสตรีทอผ้า บ้านสมพรรัตน์ อำเภอบุณฑริก จังหวัดอุบลราชธานี โดยการเลือกแบบเจาะจง เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แบบสัมภาษณ์เชิงลึก แบบบันทึกการสังเกตอย่างมีส่วนร่วม แบบบันทึกการสังเกตอย่างไม่มีส่วนร่วม แบบบันทึกการสนทนากลุ่ม และแบบบันทึกเวทีแลกเปลี่ยนความคิดเห็น (เวทีคืนข้อมูลสู่ชุมชน) โดยนำข้อมูลมาสรุปผลเชิงบรรยาย

ผลการวิจัย พบว่า การมีส่วนร่วมในการศึกษาแนวทางการแปรรูปผ้าไหม เพื่อเพิ่มมูลค่าผลิตภัณฑ์สู่สากล กรณีศึกษาชุมชนในอำเภอบุณฑริก จังหวัดอุบลราชธานี ด้านการเปลี่ยนแปลงเศรษฐกิจของชุมชน ประชากรในหมู่บ้านสมพรรัตน์ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม อาชีพเสริม ได้แก่ การปลูกมันสำปะหลัง และยางพารา มีการเลี้ยงสัตว์ เช่น โค กระบือ สุกร เป็ด และไก่ ปัจจุบันมีกลุ่มอาชีพเสริม ประกอบด้วย กลุ่มทอผ้า กลุ่มจักสาน กลุ่มปักลายผ้า กลุ่มประดิษฐ์ของใช้ของตกแต่งจากรังไหม และกลุ่มปลูกหม่อนเลี้ยงไหม ด้านการทอผ้าในชุมชนหมู่บ้านสมพรรัตน์ พบว่า อุปกรณ์ที่ใช้ในการทอผ้า ได้แก่ ฟืม คานแขวน โครง

¹ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์, มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี

¹ Faculty of Humanities and Social Sciences, Ubon Ratchathani Rajabhat University

² คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์, มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี

² Faculty of Humanities and Social Sciences, Ubon Ratchathani Rajabhat University

* ได้รับบทความ: 6 ธันวาคม 2561; แก้ไขบทความ: 28 กุมภาพันธ์ 2562; ตอรับการตีพิมพ์: 12 มีนาคม 2562

Received: December 6, 2018; Revised: February 28, 2019; Accepted: March 12, 2019

ก็หรือโครงทูก หลอดด้ายพุ่ง ผัง ไม้ม้วนผ้าหรือ ไม้กำพัน ไม้เหยียบ (คานเหยียบ) หรือตีนพิมพ์ ไม้นั่งทอผ้า ตะกอกหรือเขากูก ไม้แกนม้วนผ้าและบ่าก็ ขั้นตอนในการทอผ้านั้น ทำโดยการนำเส้นไหมมากกว่า 2 เส้นขัด สลับกันไปมา โดยขัดหรือพุ่งกระสวยขัดกับทางเครื่องที่ละเส้น การทอต้องเหยียบไม้สลับซ้ายขวา การขัด กระสวยต้องขัดให้แรงพอเหมาะไม่เบาหรือแรงเกินไป หากเบาเกินไปกระสวยจะขัดไปไม่สุดพิมพ์ หากขัดแรงเกินไปลายไหมจะไม่ตรงกัน การพิมพ์ต้องให้น้ำหนักมือทั้งซ้าย และขวาเท่ากัน ในการพิมพ์ทุกครั้งต้องให้ แรงพิมพ์เท่ากันเพื่อจะให้ความแน่นของผ้าเท่ากันตลอดทั้งผืน ด้านปัญหาและความต้องการในการแปรรูปผ้า ไหมในชุมชน พบว่า ต้องการพัฒนาลายผ้าดอกบัวบุณฑริก เพื่อตอบสนองต่อความต้องการของหน่วยงาน ราชการ เพื่อนำไปสวมใส่ในวันอนุรักษ์ผ้าไทย อีกทั้งยังใส่ในงานพิธีสำคัญ ๆ ของอำเภอ นอกจากนี้ ต้องการ นำผ้าผืนมาแปรรูปเป็นของใช้ต่าง ๆ เช่น กระเป๋า ผ้าพันคอ หมอน ผ้ามาลัย ผ้าบุโตะ เนคไท และของที่ระลึก โดยหลังจากได้ผ้าผืนเพื่อนำมาแปรรูปเป็นเครื่องนุ่งห่มและผลิตภัณฑ์ต่าง ๆ แล้ว การบรรยายผลิตภัณฑ์ทั้ง ภาษาไทยและภาษาอังกฤษลงในบรรจุภัณฑ์ เพื่อให้ผู้บริโภคได้ทราบประวัติความเป็นมาและความสำคัญของ ผลิตภัณฑ์แต่ละชนิดก็ยังคงเป็นความต้องการของชุมชนเช่นกัน

คำสำคัญ : 1. การมีส่วนร่วม 2. การเพิ่มมูลค่า 3. ผ้าไหม

ABSTRACT

This research aims to study the method in silk processing with community cooperation. The research methodology is qualitative research. The key informants were the women group of silk weaving in Sombhornrat Village, Buntharik District, Ubonratchathani. The subjects were selected by using purposive sampling method. The instruments used in the research were in-depth interview, participant observation, non-participant observation, focus group discussion, and group brainstorming session (information for community session). The data were analyzed in descriptive analysis.

The results were separated into dimensions. The community economic dimension was that most of people in Sombhornrat Village work on agriculture. They grow cassava and rubber tree. They feed animals such as cow, buffalo, pig, duck, and chicken. The additional occupations are silk weaving, wickerwork, sewing, handicraft from silk worm cocoon, and growing mulberry to feed silk worm. Silk weaving dimension, the silk weaving equipment consist of beater, suspension pedal, weaving counter, pawl, treadles, bench, reed, warp beam or warp stick catcher, and heddles. Weaving dimension, the process of silk weaving is by using more than 2 warp threads in place while filling threads are woven through them using shuttle. The treadles will be stepped on switching from left to right and right to left continuously. The shuttle should be thrown with the appropriate force, not too soft. The beater should be beaten by using the equal force from both hand together.

The force in beater beating should be the same for the whole length of the silk. The problem in silk processing dimension, the need is that Buntharik Silk weaving pattern should be developed to respond the need of government sections in wearing Thai silk dress to reserve Thai silk. Moreover, Thai silk is always worn in Thai traditional rituals or events. Additionally, the silk can be processed into various kinds of stuff such as bag, scarf, pillow, curtain, table sheet, neck tie, and other souvenir. In addition, English together with Thai description are needed to show on the product package to let customer know the history and the importance of the products.

Keywords : 1. The Cooperation 2. Add Value 3. Silk

1. ความสำคัญและที่มาของปัญหาที่ทำการวิจัย

จังหวัดอุบลราชธานี เป็นพื้นที่ที่มีลายผ้าที่เป็นเอกลักษณ์น่าสนใจอย่างมาก โดยมีการทอผ้าหลายประเภท ลักษณะการทอผ้าโดยทั่วไปของจังหวัดอุบลราชธานี มีสามประเภท ประเภทที่หนึ่ง เป็นการทอผ้าด้วยเส้นไหม ทอจากเส้นไหมซึ่งได้จากตัวไหมที่เลี้ยงไว้ในแต่ละครัวเรือน ลักษณะการทอแยกเป็นผ้าไหมมัดหมี่ ซึ่งมีลวดลายที่ละเอียดลออ มีสีสันทสวยงามราคาขึ้นอยู่กับความยากง่ายของลักษณะการทอและสีพื้นของผ้าไหม คือการทอสีเดียวกันตลอดทั้งผืน ขั้นตอนการทอง่ายกว่าผ้ามัดหมี่ ประเภทที่สอง การทอด้วยเส้นฝ้ายเป็นการทอจากเส้นด้ายซึ่งบางท้องถิ่นผลิตเอง แต่บางท้องถิ่นซื้อเส้นด้ายฝ้ายสำเร็จจากท้องตลาด แบ่งเป็นสองลักษณะ คือ การทอผ้าฝ้ายลายขีดและการทอผ้าฝ้ายสีพื้น ประเภทที่สาม คือ การทอผ้าด้วยเส้นไหมโทเร ซึ่งเป็นเส้นไหมที่ผลิตจากโรงงานอุตสาหกรรม สิ่งทอ มีสีต่าง ๆ ให้เลือกตามความต้องการมีทั้งแบบสีพื้นและลายมัดหมี่ ผ้าไหมในจังหวัดอุบลราชธานี มีหลากหลายลาย เช่น ผ้าไหมมัดหมี่ ผ้าขีด ผ้ากาบบัว ผ้าขึ้นล่อง เป็นต้น โดยเฉพาะที่บ้านสมพรรัตน์ เป็นผ้าไหมที่มีลวดลาย เอกลักษณ์เฉพาะตัวและมีชื่อเสียง เอกลักษณ์อย่างหนึ่งของการทอของชุมชนคือการใช้เส้นยืนสองสี สีอ่อนหนึ่งสีและสีเข้มหนึ่งสีสลับกันไป ผสมผสานลวดลายระหว่างการทอมัดหมี่และขีดไว้ในผ้าผืนเดียวกัน ระยะเวลาในการทอผ้าไหมความยาวหนึ่งเมตรจะใช้เวลาประมาณ 1-2 วัน ขึ้นอยู่กับความชำนาญของผู้ทอผ้าไหม

จากการอธิบายถึงประเภทการทอผ้าของจังหวัดอุบลราชธานีตามที่ได้กล่าวมาแล้ว ทำให้เห็นได้ว่ากระบวนการผลิตผ้าไหมมีความยากง่ายตามลักษณะของการทอ ผ้าไหมบ้านสมพรรัตน์ก็เช่นเดียวกัน ต่างมีความสำคัญทั้งด้านเศรษฐกิจและวิถีชีวิตของคนในชุมชน กลุ่มผ้าไหมบ้าน สมพรรัตน์มีความต้องการหาแนวทางในการแปรรูปผ้าไหมแต่ไม่รู้ว่าจะแปรรูปออกมาในลักษณะใด เพื่อสนองความต้องการของผู้บริโภค ดังนั้นเพื่อเป็นการพัฒนาอาชีพของชุมชนในท้องถิ่น คณะผู้วิจัยจึงต้องการศึกษาแนวทางในการแปรรูปผ้าไหมโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน เพื่อสร้างรายได้แก่ชุมชน และสนองต่อนโยบาย และยุทธศาสตร์การวิจัยของชาติ ที่ว่า “เพื่อพัฒนาองค์ความรู้ และต่อยอดภูมิปัญญาท้องถิ่นให้เกิดประโยชน์เชิงพาณิชย์ และสาธารณะ เพื่อเป็นพื้นฐานในการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนอย่างยั่งยืน” (นโยบาย และยุทธศาสตร์การวิจัยของชาติ ฉบับที่ 8, 2555 : 45)

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อศึกษาแนวทางในการแปรรูปผ้าไหมโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน

3. ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย

ได้แนวทางในการแปรรูปผ้าไหมเพิ่มมูลค่าผลิตภัณฑ์ โดยการมีส่วนร่วมของชุมชน

4. วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่องการมีส่วนร่วมในการศึกษาแนวทางการแปรรูปผ้าไหม เพื่อเพิ่มมูลค่าผลิตภัณฑ์สู่สากล กรณีศึกษาชุมชนในอำเภอบุณฑริก จังหวัดอุบลราชธานี เป็นการวิจัยเชิงปริมาณ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาแนวทางในการแปรรูปผ้าไหมโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ กลุ่มสตรีทอผ้า หมู่บ้านสมพรรัตน์ อำเภอบุณฑริก จังหวัดอุบลราชธานี ไม่แยกเพศ อายุ และระดับการศึกษา เทคนิควิธีการสุ่มตัวอย่าง ใช้วิธีเลือกแบบเจาะจง ไม่แยกเพศ อายุ และระดับการศึกษา เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แบบสัมภาษณ์เชิงลึก แบบบันทึกการสังเกตแบบมีส่วนร่วม และแบบบันทึกการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม การเก็บรวบรวมข้อมูล ดำเนินการดังนี้

4.1 การเก็บรวบรวมข้อมูลทุติยภูมิ โดยทำการศึกษาค้นคว้า ข้อมูลจากเอกสาร เช่น หนังสือ วิชาการ บทความ รายงานการวิจัยและวิทยานิพนธ์ที่เกี่ยวข้อง โดยค้นคว้าที่ห้องสมุดทั้งภายในมหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี และสถาบันการศึกษาอื่น ๆ รวมทั้งจากฐานข้อมูลในอินเทอร์เน็ต เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลที่เกี่ยวข้องให้มากที่สุด

4.2 การเก็บรวบรวมข้อมูลปฐมภูมิ โดยทำการเก็บรวบรวมข้อมูลจากพื้นที่ ซึ่งเป็นข้อมูลเชิงคุณภาพ โดยการเก็บข้อมูลจากการศึกษาภาคสนาม ด้วยวิธีการดังนี้

4.2.1 การสังเกต

1) การสังเกตแบบมีส่วนร่วม โดยผู้วิจัยได้เข้าไปร่วมในกิจกรรมที่ชุมชนจัดขึ้นเพื่อสังเกตการณ์ เช่น กิจกรรมในชีวิตประจำวัน กิจกรรมการทอผ้า เป็นต้น

2) การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม โดยผู้วิจัยได้สังเกตการพูดคุยในชุมชน ตลอดถึงการจับกลุ่มคุยกัน การประกอบกิจกรรมการทอผ้าเพื่อหารายได้เสริม การทำมาหากิน และการดำเนินชีวิต

4.2.2 การสัมภาษณ์เชิงลึก ใช้ทั้งสองวิธี ได้แก่

1) การสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง เป็นการสัมภาษณ์ผู้นำในชุมชน ประธานกลุ่มทอผ้าหรือผู้รู้ เช่น ประวัติของชุมชน จำนวนประชากรในชุมชน จำนวนประชากรที่ประกอบอาชีพทอผ้า เป็นต้น

2) การสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้าง โดยคณะผู้วิจัยเข้าไปสัมภาษณ์ทุกครอบครัวที่ทำอาชีพทอผ้าโดยมีประเด็นหลัก ได้แก่ การเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจของชุมชน การทอผ้าในชุมชน ปัญหาและความต้องการในการแปรรูปผ้าไหมในชุมชน โดยจัดให้มีเวทีการนำเสนอข้อมูล และมีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันภายในชุมชน รวมไปถึงการวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูล ทั้งในระดับคณะกรรมการหมู่บ้าน ทีมวิจัยและสมาชิกในกลุ่มทอผ้า ในเรื่องการเปลี่ยนแปลงของชุมชนทางด้านเศรษฐกิจ การทอผ้าในชุมชน ปัญหาและความต้องการในการแปรรูปผ้าไหมในชุมชน เพื่อนำไปเป็นแนวทางในการแปรรูป

ผ้าไหมต่อไป

4.3 การวิเคราะห์ข้อมูลและการแปลผล การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพใช้การวิเคราะห์เนื้อหา โดยการจำแนกถ้อยคำหรือข้อความที่กลุ่มตัวอย่างแสดงความคิดเห็น แล้วนำมาตีความ สังเคราะห์และวิเคราะห์ด้วยหลักแห่งเหตุผล สร้างข้อสรุปแบบอุปนัย อภิปรายถึงข้อเท็จจริงที่ค้นพบตามสภาพการณืปรากฏการณ์ ความสัมพันธ์ และประเด็นสำคัญ เพื่อตอบคำถามการศึกษา

5. ผลการวิจัย

ผลการวิจัยการมีส่วนร่วมในการศึกษาแนวทางการแปรรูปผ้าไหม เพื่อเพิ่มมูลค่าผลิตภัณฑ์ สู่สากล กรณีศึกษาชุมชนในอำเภอบุณฑริก จังหวัดอุบลราชธานี พบว่า การศึกษาแนวทางการแปรรูปผ้าไหมโดย การมีส่วนร่วมของชุมชน แบ่งออกเป็น 3 ประเด็นย่อย โดยมีสาระสำคัญ ดังต่อไปนี้

5.1 ด้านการเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจของชุมชน พบว่า ประชากรในหมู่บ้าน สมพรรัตน์ ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม เช่น ทำนา ปลูกหม่อนเลี้ยงไหม และทอผ้าไหม ส่วนอาชีพเสริม ได้แก่ การปลูกมันสำปะหลัง และยางพารา การเลี้ยงสัตว์ เช่น โค กระบือ สุกร เป็ด ไก่ จากที่เคยทอผ้าไหมไว้ใช้ในครัวเรือน ปัจจุบันการทอผ้าไหมนี้ได้สร้างรายได้และชื่อเสียงให้กับชาวบ้านเป็นอย่างมาก ปัจจุบันประกอบ ด้วย กลุ่มทอผ้า กลุ่มจักสาน กลุ่มปักกลายผ้า กลุ่มประดิษฐ์ของใช้ของตกแต่งจากรังไหมและกลุ่มปลูกหม่อนเลี้ยงไหม ในปี พ.ศ. 2560 จะมีการสร้างศูนย์สาธิตการทอผ้าขึ้น ในบริเวณศูนย์ศิลปาชีพ ซึ่งจะเป็ผลดีต่อกลุ่มเพราะสามารถเป็นศูนย์สาธิตการทอผ้า เป็นแหล่งเรียนรู้และแหล่งท่องเที่ยวให้แก่ชุมชน ผู้ที่สนใจเข้ามาเยี่ยมชมต่อไป

5.2 ด้านการทอผ้าในชุมชนหมู่บ้านสมพรรัตน์ พบว่า อุปกรณ์ที่ใช้ในการทอผ้าได้แก่ ฟืม คานแขวน โครงกี่หรือโครงทูก หลอดด้ายพุ่ง ผัง ไม้ม้วนผ้าหรือไม้กำพัน ไม้เหยียบ (คานเหยียบ) หรือตีนฟืม ไม้ นั่งทอผ้า ตะกหรือเขาทูก ไม้แกนม้วนผ้า และปากี่ ส่วนขั้นตอนในการทอผ้านั้นทำโดยการเอาเส้นไหมมากกว่า 2 เส้น ชัดสลับกัน เป็นการนำกระสวยชัตหรือพุ่งชัตกับทางเครือที่ละเส้น โดยเมื่อเตรียมไหมเส้นพุ่งและไส้ทูกเรียบร้อยแล้ว นำเอาเส้นทูกอันใหม่สับต่อกับไส้ทูกที่ค้างอยู่ในเขาทูก และร่องพันฟืมเดิม กางกี่หรือทูกให้เรียบร้อย จากนั้นเอาหลอดไหมเข้าร่องกระสวย ร้อยไหมจากหลอดผ่านรูเล็ก ๆ ข้างกระสวย หากเส้นไหมหมดจากหลอดแรก ต้องเอาหลอดที่ 2 และหลอดที่ 3 ที่ร้อยไว้ บรรจุเข้ากระสวย และทอตามลำดับ ต่อมาคล้องเชือกจากเขาทูกอันหนึ่งเข้ากับไม้คั่นเหยียบข้างใดข้างหนึ่งและคล้องเชือกเขาทูกที่เหลืออีกอันเข้ากับไม้คั่นเหยียบอีกอัน เมื่อเหยียบไม้คั่นเหยียบข้างหนึ่ง ไส้ทูกกางออกเป็นช่องเนื่องจากการดึงของเขาทูก พุ่งกระสวยผ่านช่องว่างนั้น แล้วดึงฟืมกระทบเส้นฝ้ายที่ออกมาจากกระสวยเข้าไปเก็บไว้ เหยียบไม้คั่นเหยียบอีกอัน พุ่งกระสวยผ่านช่องว่าง กลับมาทางเดิม ดึงฟืมกระทบเส้นไหมเข้าเก็บ เหยียบไม้คั่นเหยียบอีกอัน พุ่งกระสวย ดึงฟืมกระทบ เหยียบไม้คั่นเหยียบ ทำสลับกันไปเรื่อย ๆ จนได้ผืนผ้าเกิดขึ้นยาวมากแล้วจึงพันผืนผ้าไว้ด้วยไม้กำพัน กล่าวคือในการชัตกระสวย 1 ครั้งเรียกว่า 1 สอด ดังนั้น ในการทอ 1 ครั้งจึงประกอบด้วย การชัตกระสวย การสอด การพัดฟืม 1 ครั้ง การเหยียบไม้ช่วยทูก 1 ข้าง การทอครั้งต่อไปต้องเหยียบไม้ช่วยทูกสลับข้าง และการชัตกระสวยต้องชัตให้แรงพอเหมาะไม่เบาหรือแรงเกินไป หากเบาเกินไปกระสวยจะชัตไปไม่สุดฟืม หากชัตแรงเกินไปลายไหมจะไม่ตรงกัน การพัดฟืมต้องให้น้ำหนักมือทั้ง

ซ้าย และขวาเท่ากัน ในการตัดฟืมทุกครั้งต้องให้แรงฟัดเท่ากันเพื่อจะให้ความแน่นของผ้าเท่ากันตลอดทั้งผืน

5.3 ด้านปัญหาและแนวทางในการแปรรูปผ้าไหมในชุมชน พบว่า การออกแบบลวดลายของผ้าไหมบ้านสมพรรัตน์ ชาวบ้านส่วนมากจะทอดตามลวดลายที่มีมาตั้งแต่ดั้งเดิมในอดีตจากบรรพบุรุษ ทางกลุ่มจึงต้องการพัฒนาลายผ้าดอกบัวบุณฑริก เพื่อสนองต่อความต้องการของหน่วยงานราชการและผู้ที่สนใจต้องการสวมใส่ในวันที่ได้กำหนดให้เป็นวันอนุรักษ์ผ้าไทย อีกทั้งยังใส่ในงานพิธีสำคัญ ๆ ต่าง ๆ ของอำเภอ นอกจากนี้ทางกลุ่มยังต้องการพัฒนาผ้าไหมลายดอกบัวบุณฑริก เพื่อนำมาแปรรูปเป็นของใช้ต่าง ๆ เช่น กระเป๋า ผ้าพันคอ หมอน ผ้ามาลัย ผ้าปูโต๊ะ เนคไท และของที่ระลึก โดยหลังจากได้ผ้าผืนเพื่อนำมาแปรรูปเป็นเครื่องนุ่งห่มและผลิตภัณฑ์ต่าง ๆ แล้ว ยังต้องการให้มีการบรรยายผลิตภัณฑ์ทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษลงในบรรจุภัณฑ์ เพื่อให้ผู้ซื้อได้ทราบที่มา ของภูมิปัญญาและความสำคัญของผลิตภัณฑ์แต่ละชนิดในชุมชน

6. อภิปรายผลการวิจัย

ผลการวิจัยการมีส่วนร่วมในการศึกษาแนวทางการแปรรูปผ้าไหม เพื่อเพิ่มมูลค่าผลิตภัณฑ์สู่สากล กรณีศึกษาชุมชนในอำเภอบุณฑริก จังหวัดอุบลราชธานี เพื่อศึกษาแนวทางการแปรรูป ผ้าไหมโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน จากข้อค้นพบ แบ่งออกเป็น 3 ประเด็นย่อย โดยมีสาระสำคัญ ดังต่อไปนี้

6.1 ด้านการเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจของชุมชน พบว่า ประชากรในหมู่บ้านสมพรรัตน์ ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม เช่น ทำนา ปลูกหม่อนเลี้ยงไหม และทอผ้าไหม ส่วนอาชีพเสริม ได้แก่ การปลูกมันสำปะหลัง และยางพารา การเลี้ยงสัตว์ เช่น โค กระบือ สุกร เป็ด ไก่ จากที่เคยทอผ้าไหมไว้ใช้ในครัวเรือน แต่ปัจจุบันการทอผ้าไหมได้สร้างรายได้ และชื่อเสียงให้กับชุมชนเป็นอย่างมาก ปัจจุบันประกอบ ด้วย กลุ่มทอผ้า กลุ่มจักสาน กลุ่มปักกลายผ้า กลุ่มประดิษฐ์ของใช้ของตกแต่งจากรังไหม และกลุ่มปลูกหม่อนเลี้ยงไหม ในปี 2560 จะมีการสร้างศูนย์สาธิตการทอผ้าขึ้น ในบริเวณศูนย์ศิลปาชีพ ซึ่งจะเป็ผลดีต่อกลุ่ม เพราะสามารถเป็นศูนย์สาธิตการทอผ้า เป็นแหล่งเรียนรู้ และแหล่งท่องเที่ยวให้แก่ชุมชน ผู้ที่สนใจเข้ามาเยี่ยมชมต่อไป ที่เป็นเช่นนี้อธิบายได้ว่า ชุมชนบ้าน สมพรรัตน์มีการทำเกษตรกรรม การทอผ้ายังผลิตต่อเนื่องตั้งแต่อดีตมาจนถึงปัจจุบัน ซึ่งถือได้ว่าเป็นภูมิปัญญาชาวบ้านที่สามารถนำมาสร้างรายได้ให้กับชุมชน ซึ่งสอดคล้องกับ ธนาคารแห่งประเทศไทย (2557 : 56) ได้กล่าวไว้ว่า ผ้าคือเครื่องนุ่งห่มที่เป็นปัจจัยสำคัญในการดำรงชีวิตของมนุษย์ มีวิวัฒนาการควบคู่กับความเจริญของมนุษยชาติ ซึ่งมีวิธีการทอและสร้างลวดลายที่แตกต่างกันไปในแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์ โดยได้รับอิทธิพลจากขนบธรรมเนียมประเพณีและความเชื่อของแต่ละกลุ่มผ้าทอจึงเป็นเครื่องบ่งบอกถึงเอกลักษณ์อย่างหนึ่งของกลุ่มชน นอกจากนี้ผ้าไหมมัดหมี่ ยังเป็นศิลปะการสร้างลวดลายผ้าทอพื้นเมืองของไทยที่เป็นงานหัตถกรรมชั้นสูงที่ต้องอาศัยฝีมือและความชำนาญในการทำเป็นอย่างมาก การทำผ้ามัดหมี่นั้นทำได้โดยการมัดย้อมเส้นด้ายให้เกิดสีและลวดลายก่อนแล้วจึงนำไปทอเป็นผืนผ้า เส้นของผ้ามัดหมี่อยู่ที่รอยซึมของสีที่วิ่งไปตามบริเวณของลายที่ถูกมัด ทำให้เกิดเป็นความเหลี่ยมล้ำของสีบนเส้นไหมที่ต่างไปจากผ้าทอมือชนิดอื่น ๆ นับเป็นภูมิปัญญาที่ควรแก่การอนุรักษ์และพัฒนา ปัจจุบันมีการทอผ้าไหมเพื่อเป็นอุตสาหกรรมในครัวเรือนกระจายอยู่ทั่วประเทศ คิดเป็นร้อยละ 43.5 ของ

อุตสาหกรรมในครัวเรือนทั้งหมด การพัฒนาผ้าทอให้มีศักยภาพทางการตลาดจะส่งผลให้ชุมชนมีรายได้เพิ่ม และเศรษฐกิจดีขึ้น ตลอดจนเป็นการอนุรักษ์วัฒนธรรมการผ้าทอใหม่ให้ดำรงอยู่คู่กับสังคมไทยต่อไป (สำนักพัฒนาอุตสาหกรรมในครอบครัว และหัตถกรรม, 2558 : 45)

6.2 ด้านการทอผ้าในชุมชนหมู่บ้านสมพรรัตน์ พบว่า อุปกรณ์ที่ใช้ในการทอผ้ายังคงใช้อุปกรณ์ และวิธีการดั้งเดิม ได้แก่ ฝีม คานแขวน โครงก่หรือโครงทูก หลอดด้ายพุ่ง ผัง ไม้ม้วนผ้าหรือไม้กำพัน ไม้เหยียบ (คานเหยียบ) หรือตีนฝีม ไม้นั่งทอผ้า ตะกอกหรือเขาทูก ไม้แกนม้วนผ้า และปากี่ ส่วนขั้นตอนในการทอผ้านั้นทำโดยการเอาเส้นไหมมากกว่า 2 เส้นขึ้นไป มาขัดสลับกัน โดยใช้กระสวยชดหรือพุ่งชดกับทางเครือที่ละเส้น โดยเมื่อเตรียมไหมเส้นพุ่ง และใส่ทูกเรียบร้อยแล้ว นำเอาเส้นทูกอันใหม่สับต่อกับใส่ทูกที่ค้างอยู่ในเขาทูกและร่องฟันฝีมเดิม ทางก่หรือทูกให้เรียบร้อย จากนั้นเอาหลอดไหมเข้าร่องกระสวย ร้อยไหมจากหลอดผ่านรูเล็ก ๆ ข้างกระสวย หากเส้นไหมหมดจากหลอดแรก ต้องเอาหลอดที่ 2 และหลอดที่ 3 บรรจุเข้ากระสวย และทอตามลำดับ ต่อมากล้องเชือกจากเขาทูกอันหนึ่งเข้ากับไม้คั่นเหยียบข้างใดข้างหนึ่งและคล้องเชือกเขาทูกที่เหลืออีกอันเข้ากับไม้คั่นเหยียบอีกอัน เมื่อเหยียบไม้คั่นเหยียบข้างหนึ่ง ใส่ทูกทางออกเป็นช่องเนื่องจากการดึงของเขากทูก พุ่งกระสวยผ่านช่องว่างนั้น แล้วดึงฝีมกระทบเส้นไหมที่ออกมาจากกระสวยเข้าไปเก็บไว้ เหยียบไม้คั่นเหยียบอีกอัน พุ่งกระสวยผ่านช่องว่าง กลับมาทางเดิม ดึงฝีมกระทบเส้นไหมเข้าเก็บ เหยียบไม้คั่นเหยียบอีกอัน พุ่งกระสวย ดึงฝีมกระทบ เหยียบไม้คั่นเหยียบ ทำสลับกันไปเรื่อย ๆ จนได้ผืนผ้าเกิดขึ้นยาวมากแล้วจึงพันผืนผ้าไว้ด้วยไม้กำพัน กล่าวคือ ในการชดกระสวย 1 ครั้งเรียกว่า 1 สอด ดังนั้นในการตำ 1 ครั้งจึงประกอบด้วย การชดกระสวย การสอด การมัดฝีม 1 ครั้ง การเหยียบไม้ซ้าย หุก 1 ข้าง การตำครั้งต่อไปต้องเหยียบไม้ซ้ายหุกสลับข้าง และการชดกระสวยต้องชดให้แรงพอเหมาะไม่เบาหรือแรงเกินไป หากเบาเกินไปกระสวยจะชดไปไม่สุดฝีม หากชดแรงเกินไปลายหมี่จะไม่ตรงกัน การมัดฝีมต้องให้น้ำหนักมือทั้งซ้ายและขวาเท่ากัน ในการมัดฝีมทุกครั้งต้องให้แรงมัดเท่ากันเพื่อจะให้ความแน่นของผ้าเท่ากันตลอดทั้งผืน ที่เป็นเช่นนี้อธิบายได้ว่า กระบวนการทอผ้าของชุมชนหมู่บ้านสมพรรัตน์นั้นมีความประณีตในทุกขั้นตอน สอดคล้องกับงานวิจัยของ รำไพพรรณ แก้วสุริยะ (2551 : 77) ได้กล่าวถึงการทอผ้าใหม่ว่าเป็นกรรมวิธีการผลิตที่พิถีพิถันละเอียดอ่อนมาก นับตั้งแต่การเลือกหม่อน ซึ่งเป็นพืชยืนต้น ลำต้นเป็นทรงพุ่มเพื่อใช้เป็นอาหารให้แก่หนอนไหม ที่กินแล้วลอกคราบเป็นไหมออกมาจากนั้นจึงนำไปอบแห้ง แล้วนำไปต้มน้ำสะอาดเพื่อให้รังไหมพองตัวแล้วสาวเส้นไหม เก็บรักษาด้วยวิธีการดั้งเดิมแต่โบราณ ทั้งอุปกรณ์ และขั้นตอนเพื่อให้ได้คุณภาพที่ดีที่สุด เป็นธรรมชาติอย่างแท้จริง อุปกรณ์ ได้แก่ ฝีม คานแขวน โครงก่หรือโครงทูก หลอดด้ายพุ่ง ผัง ไม้ม้วนผ้าหรือไม้กำพัน ไม้เหยียบ (คานเหยียบ) หรือตีนฝีม ไม้นั่งทอผ้า ตะกอกหรือเขาทูก ไม้แกนม้วนผ้า และปากี่ ส่วนขั้นตอนการทอเป็นผืนผ้าจะมีวิธีทอ และสอดใส่ลวดลายตามแต่ภูมิภาคแตกต่างกันไป ซึ่งมีชื่อเรียกเฉพาะ เช่น ผ้าไหมมัดหมี่ ผ้าจก ผ้าขิด

6.3 ด้านปัญหา และความต้องการในการแปรรูปผ้าไหมในชุมชน พบว่า การออกแบบลวดลายของผ้าไหมบ้านสมพรรัตน์ ชาวบ้านส่วนมากจะทอตามลวดลายที่มีมาตั้งแต่ดั้งเดิมในอดีตจาก บรรพบุรุษทางกลุ่มจึงต้องการพัฒนาลายผ้าดอกบัวบุณฑริก เพื่อสนองต่อความต้องการของหน่วยงานราชการ และผู้ที่สนใจต้องการสวมใส่ในวันที่ได้กำหนดให้เป็นวันอนุรักษ์ผ้าไทย อีกทั้งใช้สวมใส่ในงานพิธีสำคัญต่าง ๆ ของอำเภอ นอกจากนี้ทางกลุ่มยังต้องการพัฒนาผ้าไหมลายดอกบัวบุณฑริก โดยนำมาแปรรูปเป็นของใช้ต่าง ๆ

เช่น กระเป่า ผ้าพันคอ หมอน ผ้าม่าน ผ้าปูโต๊ะ เนคไท และของที่ระลึก โดยหลังจากได้ผ้าผืนเพื่อนำมาแปรรูปเป็นเครื่องนุ่งห่ม และผลิตภัณฑ์ต่าง ๆ แล้ว ยังต้องการให้มีการบรรยายผลิตภัณฑ์ทั้งภาษาไทย และภาษาอังกฤษลงในบรรจุภัณฑ์ เพื่อให้ผู้ซื้อได้ทราบที่มา ภูมิปัญญาและความสำคัญของผลิตภัณฑ์แต่ละชนิดด้วย ที่เป็นเช่นนี้อธิบายได้ว่า ชุมชนหมู่บ้านสมพรรัตน์ต้องการต่อยอดการตลาดผ้าผืนมาเป็นการแปรรูปผลิตภัณฑ์ต่าง ๆ เพื่อเพิ่มมูลค่าให้กับผ้าไหม ทั้งนี้สืบเนื่องจากชุมชนเป็นผู้ผลิต มีประสบการณ์ด้านการตลาด จึงต้องการเพิ่มมูลค่าสินค้าของตนให้มีมูลค่าเพิ่มมากขึ้น เพื่อตอบสนองความต้องการของผู้บริโภค ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ สรัญญา ภักดีสุวรรณ (2553 : บทคัดย่อ) ได้ทำการวิจัยเรื่องการออกแบบลวดลายผ้าไหมมัดหมี่ของจังหวัดมหาสารคามในบริบทวัฒนธรรมร่วมสมัย เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการพบว่า การออกแบบลวดลายผ้าไหมมัดหมี่ในจังหวัดมหาสารคาม ที่ได้มีการพัฒนากระบวนการออกแบบให้มีความร่วมสมัยนั้นเป็นการทำงานเป็นระบบ มีขั้นตอนก่อนหลังที่แน่นอน ทำให้การออกแบบเป็นไปอย่างสอดคล้องสัมพันธ์กันในแต่ละขั้นตอน จึงสามารถออกแบบได้ตามวัตถุประสงค์ที่วางไว้ เป็นผลให้กลุ่มเป้าหมายมีความพึงพอใจในผลงานการออกแบบ แต่ก็ยังมีปัญหาที่ต้องปรับปรุงแก้ไขในส่วนของขั้นตอนการออกแบบรายละเอียดที่ยังคลาดเคลื่อนจากแบบร่าง นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับผลงานวิจัยของ สมพร คล้ายวิเชียร (2552 : บทคัดย่อ) ได้ทำการวิจัยเรื่อง การพัฒนาผลิตภัณฑ์ผ้าไหมมัดหมี่ กลุ่มทอผ้าฝ้าย-ไหม บ้านหนองผือ 24 หมู่ 1 ตำบลหนองผือ อำเภอเมืองสรวง จังหวัดร้อยเอ็ด ผลการวิจัยพบว่า ผลิตภัณฑ์ผ้าไหมมัดหมี่ของกลุ่มทอผ้าฝ้าย-ไหม บ้านหนองผือ ที่ชุมชนมีส่วนร่วมในการเสนอแนวทางการแปรรูป และการพัฒนาผลิตภัณฑ์ร่วมกัน ได้ผ่านการตรวจสอบคุณภาพผลิตภัณฑ์ (ม.ผ.ช.) ผ้าไหมมัดหมี่ ระดับ 5 ดาว เลขที่ ม.ผ.ช. 17(1)/2546 ออกใบรับรองวันที่ 24 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2549 และใบรับรองหมดอายุวันที่ 23 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2552 จากสำนักงานคณะกรรมการมาตรฐานผลิตภัณฑ์อุตสาหกรรม (สมอ.) และสามารถสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับผลิตภัณฑ์ผ้าไหมมัดหมี่ให้มีมูลค่าสูงขึ้นด้วย

7. ข้อเสนอแนะ

7.1 ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

7.2.1 หน่วยงานของรัฐควรนำผลของการวิจัยมาวางแผนเชิงนโยบายเพื่อสนับสนุนวิทยากร และโครงการที่เป็นประโยชน์เพื่อนำไปพัฒนาการออกแบบลวดลายของผ้าไหมให้มีความทันสมัย เพื่อสนองความต้องการของตลาด

7.2.2 ชุมชน สถานศึกษา และหน่วยงานของรัฐ ร่วมกันวางแผนเพื่อสืบทอดการทอผ้า และลวดลายของผ้าไหมของชุมชนบ้านสมพรรัตน์เพื่อไม่ให้สูญหายไปจากชุมชน

7.2.3 หน่วยงานของรัฐควรนำผลการวิจัยไปการสร้างแบรนด์ให้กับผ้าไหมบ้านสมพรรัตน์ เพื่อให้สินค้ามีอัตลักษณ์ถือเป็นการสร้างสรรค์สินค้าใหม่สู่ตลาด เนื่องจากทางกลุ่มทอผ้ายังขาดความรู้ด้านการตลาด หากมีการวิจัยเพื่อศึกษาแนวทางในการสร้างแบรนด์ให้กับกลุ่มทอผ้าไหมบ้านสมพรรัตน์ เชื่อว่า จะสามารถขยายฐานการผลิตสู่สากลได้

7.2 ข้อเสนอแนะสำหรับผู้ปฏิบัติ

7.2.1 ควรส่งเสริมการเพิ่มมูลค่าผลิตภัณฑ์ผ้าไหมบ้านสมพรรัตน์ให้ทันสมัยต่อความต้องการของผู้บริโภคอย่างสม่ำเสมอ

7.2.2 ควรส่งเสริมการย้อมสีธรรมชาติ โดยใช้องค์ความรู้จากการย้อมสีธรรมชาติที่เป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่น มาเป็นแนวทางในการนำต้นทุนในท้องถิ่นมาใช้ประโยชน์

7.3 ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยต่อไป

7.3.1 ควรมีการศึกษาวจัย ผ้าไหมลวดลายอื่น ๆ ที่สะท้อนความเป็นเอกลักษณ์ของชุมชน เพื่อดึงดูดความต้องการของผู้บริโภค

7.3.2 ควรมีการศึกษาวจัย สร้างหลักสูตรท้องถิ่นให้นักเรียนได้เรียนรู้ภูมิปัญญาการแปรรูปผ้าไหมของชุมชน

8. เอกสารอ้างอิง

ธนาคารแห่งประเทศไทย. (2557). **หอแสดงผ้าไทยพื้นบ้านเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถ**. กรุงเทพมหานคร : ธนาคารแห่งประเทศไทย.

นโยบาย และยุทธศาสตร์การวิจัยของชาติ ฉบับที่ 8. (2555). **การพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนอย่างยั่งยืน**. กรุงเทพมหานคร : อัมรินทร์พรินติ้ง.

ประไพศรี สร้อยคำ. (2556). **ผ้าไหมอูบล : คติความเชื่อเกี่ยวกับการทอ และการใช้ผ้าไหม**. ปรินญา นิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

รำไพพรรณ แก้วสุริยะ. (2551). **การมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาชนบทในสภาพสังคมและวัฒนธรรมไทย**. มหาวิทยาลัยมหิดล : ศักดิ์โสภารพิมพ์.

สมาพร คล้ายวิเชียร. (2552). **การพัฒนาผลิตภัณฑ์ผ้าไหมมัดหมี่ กลุ่มทอผ้าฝ้าย-ไหม บ้านหนองฝือ 24 หมู่ 1 ตำบลหนองฝือ อำเภอเมืองสรวง จังหวัดร้อยเอ็ด**. ปรินญานิพนธ์ ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยขอนแก่น.

สร้อยญา ภัคดีสุวรรณ. (2553). **การออกแบบลวดลายผ้าไหมมัดหมี่ของจังหวัดมหาสารคามในบริบทวัฒนธรรมร่วมสมัย**. ปรินญานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.

สำนักพัฒนาอุตสาหกรรมในครอบครัว และหัตถกรรม. (2558). **งานอุตสาหกรรมในครอบครัว และหัตถกรรม**. กาศสินธุ์ : ประสานการพิมพ์.

9. คำขอบคุณ

ขอขอบพระคุณกลุ่มสตรีทอผ้า ที่ให้ความร่วมมืออย่างดียิ่งในการเก็บรวบรวมข้อมูลการวิจัยขอขอบพระคุณวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี และสถาบันวิจัยและพัฒนาที่ได้ให้ทุนสนับสนุนการวิจัยในครั้งนี้ ขอขอบพระคุณคณาจารย์ทุกท่านในมหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี ที่เมตตากรุณาให้ความรู้ทางวิชาการ ตำรา เอกสารต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องในการทำวิจัย ตลอดจนผู้เกี่ยวข้องที่ไม่ได้กล่าวนามมา ณ โอกาสนี้ ได้มีส่วน

ร่วมในการให้ข้อมูล ให้กำลังใจ และคอยช่วยเหลือสนับสนุน คุณค่า และประโยชน์อันพึงมีจากงานวิจัยฉบับนี้
ผู้วิจัยขออุทิศเพื่อบูชาพระคุณแต่บิดามารดา ครู อาจารย์ ที่ให้การอบรมสั่งสอนให้มีสติปัญญา และคุณธรรม
เครื่องชี้นำความสำเร็จในชีวิต